

לאברהם

ויקראו לפניו אברהם (בראשית מא, ט) ז"ה יוסף שהיה אב בחכמה (ר"ט ז')

מתורתו ומשנתו של
שר התורה הגאון הקדוש
רבי יוסף ענגיל זצ"ל

פרשת משפטים תשפ"ב • גליון נ"ט • מכון "אוהבי תורה" להוצאת ספרי רבינו זי"ע

תפארת יוסף

פנינים על פרשת השבוע

גליוני הש"ס

ברכות יט.

ואלה המשפטים אשר תשים לפניכם (כא, א).

עובדי כוכבים פסולים לדון גם אם אין חשוב כמותם בישראל

איתא בגיטין (פח, והובא ברש"י כאן), 'לפניהם' - ולא לפני עובדי כוכבים. עיין ברבי"א (כאן ד"ה לפניהם) שהקשה, למה לי קרא למעוטי עובדי כוכבים, הא אפילו גרים פסולים לדון, כדאיתא בקידושין (ע"ג), גבי אושפזיכניה דרב אדא בר אבהו, וכל שכן עובדי כוכבים.

ותירץ, דהא דגר פסול לדון, היינו היכי שיש ישראל שיודעין לדון, אבל היכי שאין ישראל - לא. ותדע, שהרי שמעיה ואבטליון גרים הוו (עיין גיטין נז, ועיין מדרש תנחומא פרשת ויקהל סימן ח), והיו דנין את ישראל (עיין תהיגה טו), לפי שלא היה בישראל חשוב כמותם, עיין שם.

ויש דוגמא לזה, בעיבור השנה בחוץ לארץ, דאין מעברין בחוץ לארץ (עיין סנהדרין יא), ועם כל זה - אם אין גדול כמותו בארץ ישראל, רשאי לעבר בחוץ לארץ, כמבואר בברכות (סג), ובתוספות יבמות (קטו, ד"ה אמר) וסנהדרין (ד"ה ד"ה אין).

גליוני הש"ס

קידושין טו.

פי תקנה עבד עברי וגו' ובשבעת יצא לחפשי חנם וגו' ועבדו לעלם (כא, ב).

עצם מכירת עבד עברי הוא 'לעולם' או רק לשש שנים

דנתי בחידושי בארוכה, אם מכירת עבד עברי - עצמותה לעולם (עיין קידושין טו), ורק דשנה שביעית ויובל כו' מוציאים אותו מגזירת הכתוב, או דלמא מיד אין נמכר רק לשש שנים כו'.

וכעת ראיתי בשו"ת הרשב"א (ח"ג סימן י"ד ד"ה תשובה), דכתב, שכל שאין גופו קנוי, מחילה שייכא ביה, וכדאמרין בפרק קמא דקידושין (סג), עבד עברי גופו קנוי, כלומר דמכירה ליזמיה הוא כעבד בעלמא, דאי לא, לימא ליה באפי תרי - זיל

(קידושין סג), עכ"ל, עיין שם. ומשמע מלשונו זה, דידי נמכר רק לזמן.

אם המכירה היא רק לשש שנים - מדוע לא אמרין פשטה על 'לעולם' ואולם, אף אם מיד נמכר רק לזמן, מכל מקום לריטב"א

גיטין (פג, ד"ה תיביע), בהך דהיום אי את אשתי כו', דגם במקנה דבר לזמן - פשטה הקניה אלעולם, עיין שם. אם כן, הכא נמי בלאו הכי המכירה מצד עצמה חלה אלעולם.

ואולי, באדם לא שייך סברא דכיון דפסקה פסקה דכתב הריטב"א שם, כיון דאדם הוא ממילא של עצמו, ולא דמי לשדהו דאמרין (עיין ריטב"א שם), דכיון דפסקה מהיותה שלו, תו אינה שלו עוד לעולם, ודו"ק.

ועוד, דאכתי אין שנה השביעית מוציאה, רק שאין מנחת להתפשט, דהוא מכר עצמו רק לשש שנים, אלא דלולי הגזירת הכתוב היתה הקניה מתפשטת ונמשכת גם אחר כך, ויש הגזירת הכתוב שאין מניח להתפשט, ואכתי שפיר עצם המכירה רק לזמן השש וגזירת הכתוב שאין מתפשט יותר, ודו"ק היטב.

גליוני הש"ס

קידושין ע.

ואם אמר יאמר העבד אהבתי את אדני את אשתי ואת בני לא אצא חפשי. ורצע אדניו את אדני במרצע וגו' (כא, ה-ו).

טעם לרציעת אוזן העבד - שנושא אשה שאינה הוגנת לו

איתא בקידושין (ע), כל הנושא אשה שאינה הוגנת לו (פסולה לו, רש"י), אליהו כופתו (הלוקה בבית דין כופתין שתי ידיו על העמוד, רש"י), והקדוש ברוך הוא רוצעו. ופירש רש"י (ד"ה רוצעו), מלקחה ברצועה. והנה, לפירושו יוקשה, דהוי ליה למימר והקדוש ברוך הוא 'מכהו', דאין בזכרוני לכאורה שיהיה 'מכות' נקרא בלשון 'רצועה' בגמרא.

ולולי פירש רש"י היה אפשר לומר, דהכוונה רציעה ממש, כרציעת עבד עברי. ונלמד מכאן טעם לרציעת עבד עברי -

שהוא על אמרו אהבתי את אדוני ואת אשתי, דהיא שפחה כנענית, דבאופן אחר אינו נרצע - עיין קידושין (כא), והיא אשה שאינה הוגנת ודאי, ודו"ק.

בית האוצר

מערכת א כלל ט

וכי יכה איש את עין עבדו וגו' ואם שן עבדו וגו' לחפשי ישלחנו (כא, כ-כז).

אם יש להתנחם מיסורים - מוקל וחומר של שן ועין

בגמרא ברכות (ה), 'אשרי הגבר אשר תיסרנו וגו' ומתורתך תלמדנו' (הלהיס, צד, יב), דבר זה מתורתך תלמדנו, קל וחומר משן ועין, מה שן ועין שהן אחד מאבריו של אדם, עבד יוצא בהן לחירות, יסורין שממרקין כל גופו של אדם, על אחת כמה וכמה.

הקשה בספר מגיד תעלומה (שם ד"ה ק"ו), דאם כן כיון שיש כאן קל וחומר, אם כן למה לי קרא ד'מתורתך תלמדנו', הא קל וחומר דאורייתא הוא וניתן לידרש, עיין שם. והוא כעין קושית התוספות שבת (פג, ד"ה ומה) אהא דאיתא התם, נשא משה קל וחומר בעצמו כו', והסכימה דעתו לדעת המקום, והקשו מאי קאמר דפירש מדעתו, הרי דאורייתא הוא - דקל וחומר ניתן לידרש, עיין שם.

ולפי מה שכתבתי בבית האוצר (מערכת א כלל ט אות ט ד"ה ומבואר), בישוב קושיתם, דעם כל זה יש תועלת בהסכמה, לדעות דטעמא דאין עונשין מן הדין (מכות ה:) מחשש פירכא, ואם כן הרי כל קל וחומר נחשב למסופק ולא לדין ברור, דהא חיישין שיש עליו פירכא, ועל כן זהו ענין ההסכמה - שנתגלה לו שהקל וחומר שדן הוא קל וחומר אמיתי ואין עליו פירכא, עיין שם.

ועל דרך זה, יש לי ליישב גם קושית הספר מגיד תעלומה, דיש לומר גם כן - שבא הכתוב להשמיענו שהקל וחומר הוא קל וחומר אמיתי ואין עליו פירכא, והוא תועלת להמתיימר ביסורין חלילה, שידע ודאי שעונותיו מתכפרים ויתנחם מיסוריו, ואילו מפאת הקל וחומר עדיין היה מסופק שמא אין הקל וחומר אמיתי - ויש עליו פירכא, ודו"ק ונכון בסייעתא דשמיא.

(ד"ה רוצעו) פירש, רוצעו - מלקהו ברצועה, מכל מקום נראה לי יותר נכון לומר 'רוצעו' - הוא רציעה באוון, כמו שכתוב 'רוצע אדוניו את אדניו וגו', ויש לו ממש דין העבד שנאמר בו (פסוק ה) 'אם אדוניו יתן לו אשה וגו', ופירש רש"י (ד"ה אם) שהרשות ביד רבו למסור לו שפחה כנענית להוליך ממנה עבדים, וזה בודאי זיווג שאינו הוגן. אמנם התורה חסה עליו שלא יהיה קשור בזיווג זה לעולם, ויעדה לו החירות שכאמר (שם) 'ואישה יולידה תהיה לאדוניה והוא יצא בגפו', אך 'אם אמר יאמר לעבד אהבתי את אשתי ואת בני לא אצא חפשי' - נמצא שמעכשיו מרצון נפשו הוא בורר בזיווג בלתי הוגן, הוה, לפיכך 'רוצע אדוניו את אדניו', עיין שם בהמשך דבריו טעם לרציעת האוזן וזקא. וכן הקל וחומר. מלבד בעונשין - דגזירת הכתוב דאין עונשין מן הדין (מכות ט) עיין קרבן אהרן תחלת תורת כהנים לברייתא דרבי ישמעאל - מדות אהרן פ"ב ח"ג, ספר הקובץ על הרמב"ם הלכות עני"ם פ"ו ה"ד.

(א) והא דניתנה מדת קל וחומר לידרש - הרי אינה ברורה, עיין בית האוצר (סנהדרין א) אין לו לדין אלא מה שיעניו ראות, וכו' ולפי מראית עיני שכלנו, אין אנו ואין מוציאין כעת שום פירכא על הקל וחומר, שפיר יש לנו לדון על פי הקל וחומר. מלבד בעונשין - דגזירת הכתוב דאין עונשין מן הדין (מכות ט), ולא רצתה תורה שנסמך על מראית עינינו להעניש, כיון שאין המראית העין ברורה.

שהקרקע שלו לעולם, כיון שנתרוקן ממנו שעה אחת רשותו של בעלים, וזכה הוא גוף ופירות יום אחד - זכה לעולם, והוא הדין אם אמר לו, הרי קרקע זה נתון אצלך גוף ופירות עד יום פלוני, שלו הוא לעולם, דכיון דפסקה פסקה" (עיין רש"י גיטין ט"ז ד"ה רבין דפסקה, "מיניה חזם לגמרי אצל כל אדם, פסקה, "כל אדם לעולם").

(ה) מטעם פשטה. ואם כן אין חילוק בשני הצדדים, שהרי לשניהם צריכים לגזירת הכתוב, שהרי גם אם נאמר דיערק דיערק המכירה הוא לזמן מכל מקום המכירה נתפשט על לעולם.

(ו) עיין שו"ת בן פורת ח"ב סימן ג אות ד ד"ה יג: ד"ה כתב: "נודע, דהאדם הוא קנינו של עצמו, דכל אדם הוא בעלים של עצמו", וראה עוד תפארת יוסף שם עמוד קפ הערה מז.

(ז) מה שאין כן לגבי אדם לא שייך 'פסקה', שהרי תמיד הוא של עצמו. כלומר, דעדיין יש חילוק בשני הצדדים שחקר, דאם אמרין דהמכירה הוא על לעולם מצד עצמה, איז אמרין דהגזירת הכתוב - הוא שמוציאו בשש ויובל, מה שאין כן אם אמרין דהמכירה הוא על לעולם רק מטעם פשטה, איז אמרין דעצם הוצאתו בשש הוא משום דהמכירה היה רק על שש, וגזירת הכתוב היא רק - שמונתת התפשטותה - שלא יוכל להתפשט על לעולם.

(ט) וזמה לכך כתב הכלי יקר בספרו **עוללות אפרים** מאמר שיו: "כל הנושא אשה שאינה הוגנת לו... הקדוש ברוך הוא רוצעו (קידושין ע), אף על פי שרש"י

"ורפא ירפא' - מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות"

העסק בעניני רפואה וגדרי רשות הרופא לרפאות במשנתו של רבינו הגה"ק רבי יוסף ענגיל ז"ע

מתוך: גליוני הש"ס ברכות ס; סנהדרין עג; בבא קמא פה. ~

על המצוה (עין בברכות כט), עיין בזה בתוספות הרא"ש ברכות (ס. ד"ה מאכאן), וז"ל: הקשה הר"י מאורליינש, פשיטא (היתן רשות לרופא לרפאות), הא כתיב (דברים כב, ב) 'והשבותו לו', ודרשינן (בבא קמא פא): זהו השבת גופו, וכתיב (ויקרא יט, טז) 'לא תעמוד על דם רעך'. ותריץ, שניתן רשות לרפאות בשכר, דסלקא דעתך אמינא שחיבי לעשות בחנם מטעמא דפרישית, עכ"ל.

ונראה, דאם אין החולה רוצה לתת שכר לרופא, דודאי דמחויב לרפאותו ולא ניחננו למות, ורק דמוציא ממנו אחר כך שכר טרחה ברפואתו - כפי שומות הבית דין, או כפי מה שרגילין לתת אל הרופא באותו מקום. ועיין בבא קמא (פה), אסיא דמגן - מגן שוה"ש, ומשמע דצריך דוקא ליטול שכר.

בשכר הרופא - בהתנה ובלא התנה

ועיין נדרים (מא):, דבמודד הנאה מחבירו לא ירפאהו בשכר, דנהנה בקבלת השכר, עיין שם. ואמאי הא שכר טורח רפואתו הוא נוטל, והוי ליה כמכור לו חפץ ונוטל דמיו, דרשאי בזבינא חריפא דהוי הנאת לוקח - כמבואר שם (לא), וכל שכן רפואה דהוי הנאת המתרפא. ועל כרחך, דעל כל פנים בלא התנה אין לו שכר, דמצוה קעבד, ועל כן תו לא דמי למקח, ודו"ק. ועיין שם (לט), דאסור ליטול שכר על ביקור, אף על גב דגם הביקור הוא רפואה, כמבואר שם (לט-מ).

ועיין עוד בריטב"א שעל הר"ף נדרים (יז, מדפי הר"ף ד"ה ומרפאהו), דאין לרופא ליטול אלא שכר בטילה, ואי לא יהיב ליה חבירה שכר בטילה, חייב לרפאותו בחנם להציל נפשו, עיין שם. ועיין עוד שו"ת **הוט המשולש** (טור ג סימן כ ד"ה תשובה), דמותר ליקח שכר רפואה אף על גב דמצוה היא, הואיל והוא מצוה דרמיא אכוליה עלמא ולא אדידיה בפרט, ויכול לומר ירפאך אחר, ועל כן מה שהוא בא לרפאותו רשאי ליטול שכר מזה. והני מילי כשהתנה, אבל בלא התנה אין לו אלא שכר בטילה, אבל לא שכר המעשה. עיין דסוף סוף מצוה היא ואסור ליטול שכר, ולא מתיני סברא דכיון דרמיא אכוליה עלמא כו' רק לענין שיכול להתנות על השכר, אבל לא בלא התנה, עיין שם היטב.

אם יש משום מדת חסידות שימחול

ויש לספק עוד, אם הוא מדת חסידות אם הרופא מוחל על התשלומין, דיש לומר דאין בזה מדת חסידות שירפא בחנם - מטעמא דאסיא דמגן שוה"ש (בבא קמא שם)¹. ושוב ראיתי בשו"ת **שבות יעקב** (ח"א סימן פו ד"ה תשובה), עיין שם ברהיטות דבריו, דפשיטא ליה דהרופא רשאי למחול, ואך החולה הוא דיש לו לשלם משום אסיא דמגן שוה"ש, אבל אם החולה משלם, יכול הרופא למחול ושלא לקבל, עיין שם, ודו"ק.

פירוש - חם, ראה מורחיק לעיל כו. ו'תרגום חנם' בכל מקום - 'מגן', וראה אונקלוס בראשית כט, טו. שם לעיל פסוק ב. ועוד.

(ה) וכמו שכתב רבינו לעיל ד"ה ונראה: 'דמשמע (מהך דבבא קמא) דצריך דוקא ליטול שכר'.

(ו) שכתב: 'לענין רופא שאירע בו אבילות (שאסור במלאכה, ראה שלחן ערוך יד סימן שפ סעיף א), ראיתי מרבתי שהתירו לילך אל החולה, כי חשש סכנה ומצוה שאני. ואפשר להתיר אף דאיכא רופא אחר, כי לאו מכל אדם זוכה לרפואה, וכדאינא בעבודה זרה נה', 'חלאים רעים ונאמנים' (דברים כח, טט), נאמנים בשליחותם כו', שלא תצאו אלא על ידי פלוני ועל ידי סם פלוני, וגם 'תשועה ברוב יעני' (משלי יא, ד). אף גם - על פי הרוב אינו עושה הרופא שום מלאכה בידים, רק אמירה וכתובה בעלמא - סם פלוני יפה לו. ואפשר, דאפילו שכירות מותר ליתן לו, משום דאסיא דמגן - מגן שוה"ש (בבא קמא שם). אך הרופא עצמו יחוש לעצמו, וימנע מליקח שכר - אם יש לו' (הרי ממה שכתב: "...וימנע מליקח שכר - כגון בגוונא שהוא אבל, שמע מיה דסבירא ליה דבעצם מותר לו לחלול).

הניחם למקרי הטבעים. וזו היא כונתם באמרם (שם) 'ורפא ירפא' מכאן שנתנה רשות לרופא לרפאות, לא אמרו 'שנתנה רשות לחולה להתרפאות', אלא כיון שחלה החולה ובא להתרפאות כי נהג ברפואות והוא לא היה מעדת השם שחלקם בחיים, אין לרופא לאסור עצמו מרפאותו, לא מפני חשש שמא ימות בידו - אחרי שהוא בקי במלאכה ההיא, ולא בעבור שיאמר כי השם לבדו הוא רופא כל בשר, שכבר נהגו... אבל ברצות השם דרכי איש אין לו עסק ברפואים¹. ועיין **מסכת תמורה** (פרק ב)², דמבואר שם להדיא כדברי הרמב"ם, עיין שם היטב³.

מעשה הרפואה אינו מצוה לפטור הרופא מגולות

ועיין שו"ת תשב"ץ (ח"ג סימן פב ד"ה ובתוספתא), שהביא תוספתא דמכות (מהדורת זוקערמנדל - פ"ב ה"ה), רופא אומן שריפא ברשות בית דין והרג, הרי זה גולה. והקשה על זה, מש"ס מכות (ה), הרב הרודה את תלמידו והאב המכה את בנו ושליח בית דין אינו גולין, משום דבמצוה קא עסיקו, והרי הרופא גם כן במצוה קעסיק, דהא אבידת גופו היא. וכתב על זה, וז"ל: ואיכא לאיפלוגי בנייהו, כדמוכח התם, עכ"ל.

וכונתו, אהא דאמר שם, דכיון דאם מצא קצור אינו קוצר כו', והכא נמי הרי אם נתרפא מאליו אין צריך לרפאותו כו'.

והנה, לרמב"ן על התורה הנ"ל, דעצם עסק הרפואה הוא דבר בלתי רצוי, ורק לפי קלקול בני אדם הוצרך כו', עיין שם היטב. יש לחלק עוד באופן אחר, דשאני רדיית אב ורב והכאת בית דין, כשבעה שבעים - הם רצוים בעצמותם, ועל כן פטור האב והרב כו', ולא דמי למעשה רפואת הרופא, דגם אחר שחלה האדם הוא דבר בלתי רצוי בעצמותו שיעסוק ברפואת רופא, רק יש לו לדרוש את ד' ולשום בטחוננו בו, ולא להתרפאות מרופא, ועל כן לא חשיב מעשה הרפואה מצוה כל כך - לפטור הרופא מגולות.

אף אם אין החולה רוצה לשלם

מכל מקום חייב לרפאותו

והנה, במה שניתן רשות לרופא לרפאות, אם הרופא רשאי ליטול שכר על טרחתו, דהא מצוה קעבד, ואסור ליטול שכר

בגמרא ברכות (ס), אמר רב אחא כו' שאין דרכן של בני אדם לרפאות (כלומר, לא היה להם לעסוק ברפואות אלא לבקש רחמים, רש"י) אלא שנהגו. אמר אביי, לא לימא אינש הכי, דתני דבי רבי שמעאל, 'ורפא ירפא', מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות.

פלוגתת הראשונים האם מותר

לעסוק ברפואה וראה לדעת הרמב"ם

עיין רש"י ברכות (י: ד"ה שגנו)⁴, ועיין **פירוש המשנה** להרמב"ם פסחים (פ"ד מ"ט) [ז"ל: "ששמעתי וכן פירשו לי הענין, כי שלמה חבר ספר רפואות, כשיחלה שום אדם או יקרנו שום חולי מן החולים היה מתכוין לאותו הספר והיה עושה כמו שכתוב בספר והיה מתרפא, וכאשר ראה חזקיה כי בני אדם לא היו סומכין על השם יתברך הסיר אותו וגנוו. ואתה שמע הפסד זה המאמר, ומה שיש בו מן השגויות, ואין יחסו לחזקיהו מן האלות - מה שאין ראוי ליחס כמותו לרעועי ההמון, וכמו כן לסיעתו שהודו לו (עיין פסחים שם), ולפי דעתם הקל והמשובש - האדם כשירעב וילך אל הלחם ויאכל ממנו בלי ספק שיבריא מאותו חולי החזק החולי הרעב, אם כן כבר נושא ולא ישען באלהיו. נאמר להם הוי השוטים, כאשר נוהג לשם בנת האכילה שהמציא לי מה שישביע אותי ויסיר רעבתנותי ואחיה ואתקיים, כן אודה לו שהמציא לי רפואה ירפא חליי כשאתרפא ממנו, ולא הייתי צריך להקשות על זה הענין הגרוע לולא שהיה מפורסם"]⁵.

ועיין רמב"ן על התורה (פרשת בחוקי כו, יא) [ז"ל: "הכלל, כי בהיות ישראל שלמים והם רבים, לא יתנהגו ענינים בטבע כלל, לא בגופם, ולא בארצם, לא בכללם, ולא ביחיד מהם, כי יברך השם לחמם ומימם, ויסיר מחלה מקרבם, עד שלא יצטרכו לרופא ולהשתמר בדרך מדרכי הרפואות כלל, כמו שאמר (שמות טו, כו) כי אני ה' רופאך. וכן היו הצדיקים עושים בזמן הנבואה, גם כי יקרם עון שיחלו לא ידרשו ברופאים רק בנביאים... ומה חלק לרופאים בבית עושי רצון השם, אחר שהבטיח (להלן כה, כה) 'וברך את לחמך ואת מימך והסירתי מחלה מקרבך', והרופאים אין מעשיהם רק על המאכל והמשקה להזהיר ממנו ולצוות עליו... והוא שואמרם (ברכות ט) שאין דרכם של בני אדם ברפואות אלא שנהגו, אילו לא היה דרכם ברפואות יחלה האדם כפי אשר יהיה עליו עונש חטאו ויתרפא ברצון ד', אבל הם נהגו ברפואות והשם

אתרפא, אמרו לו, כך וכך עשה עד שתתרפא, אמר להם ומי הכה אותי, אמרו לו הקדוש ברוך הוא. אמר להם, ואתם הנכנסתם עצמכם בדבר שאינו שלכם - הוא הכה ואתם מרפאין, אינכם עוברים על רצונו. אמרו לו, מה מלאכתך, אמר להם, עובד אדמה אני - והרי המגל בידו. אמרו לו, מי ברא את הכרם, אמר להם הקדוש ברוך הוא. אמרו לו, ואתה מכניס עצמך בדבר שאינו שלך - הוא ברא אותו ואתה קוצץ פירותיו ממנו. אמר להם, אין אתם רואים המגל בידו - אילולי אני יוצא וחורש ומכסהו ומזבלו ומנכשו לא העלה מאומה. אמרו לו, שוטה שבעולם ממלאכתך לא שמעת מה שכתוב (תהלים קכ, טו) 'אנוש כחציר ימיו', כשם שהעץ אם אינו מנכש ומזבל ונחרש אינו עולה... כך הגוף הוא העץ, הזבל הוא הסם, איש האדמה הוא הרופא... עיין שם. וכן הוא במדרש שמואל ד, א, בשנינים קלים. וראה עוד בענין פלוגתת הראשונים אלה, **בבית יחיאל** שער בטחון פרק ו באורך; **אמרי שמואי** בפרשתנו אות רצב.

(ד) לפנינו בגמרא: 'אסיא דמגן במגן - מגן שוה"ש'. אמנם העתקתי כגירסת הר"ף בבא קמא לו: מדפי הר"ף, שהשמיט תיבת 'במגן' (מגן

(א) בהא דאינא שם, דחזקיהו המלך גנו ספר רפואות, דפירש: "כדי שייבקשו רחמים". וזהו מבואר גם ברש"י פסחים נו. ד"ה וגנו: "לפי שלא היה לבם נכנע על חולים אלא מתרפאין מיד". ולפי הנראה רצה רבינו בציון זה לדברי רש"י, דמבואר מדבריו, כי אינו מן הגון להשתמש ברפואה, רק להיות נכנע לד' ולבקש ממנו רחמים (ועיין עוד רש"י סנהדרין יז: ד"ה רופא, דפירש למול תעוקת. עיין שם. ולא פירש כפשוטו לרפאות חולים, ולפי האמור מובן).

(ב) **המשך לשונו**: "הובאה כולה בספר הפרדס לרש"י סימן ז ד"ה מסכת", יצוין, כי **מדרש תמורה** (שהוזכר רבינו סאן - בשם 'מסכת תמורה', וכן בגליוני הש"ס ברכות ט: ד"ה ולא) מיוחס לרבי עקיבא ורבי ישמעאל, ונמצא על ידי הגאון **חיד"א** ז"ל בספר כתב יד קדמון. וראה מבוא **לילקוט מדרשים ח"ב** - צפת תשס"ג - עמוד 36-37.

(ג) דאינא שם: "מעשה ברבי ישמעאל ורבי עקיבא, שהיו מהלכין בחצות ירושלים... פגע בהן אדם חולה, אמר להן, רבותי, אמרו לי במה

ידוע תדע

הרחבת הדיעות במשנתו של רבינו

"האִשָּׁה וּלְדִיָּה תִּהְיֶה לְאִדְנָיָה" (כא, ד) - על מי מוטלת חובת החינוך של בני השפחה הכנענית?

תשובה לידוע תדע' מפרשת יתרו: האם שבועה בכתב ושבועה על ידי שליח חשיבי שבועה? עיין גליוני הש"ס מגילה יח: ד"ה וקרן; שם גיטין כט. ד"ה ומילי

פרשת הירושלמי המזוייף (ב)

חזות דעת קדשו של רבינו הגה"ק רבי יוסף ענגיל זי"ע
שעמדה לפני גדולי דורו בהכרעת המערכה

חיזוק גדול נמצא לירושלמי החדש, בהסכמותיהם של כמה מגדולי הדור, כמו הגאון המהרש"ם מברעזאן זצ"ל אשר אף הוסיף הרבה הערות וחיידושים על הירושלמי חולין-בכורות, הגאון בעל 'הרי בשמים' מסטאניסלאב זצ"ל, הגאון בעל 'שבט מיהודה' מסטאמאר זצ"ל, הגאון בעל 'תבואות השדה' זצ"ל אב"ד ווארהאל, הגאון רבי יחזקאל בנעט זצ"ל אב"ד ווארהאל, הגאון רבי חיים דוב גראס זצ"ל דומ"צ פטריווא ועוד.

ואמנם, רבים מגדולי הדור לא מיהרו לקבל את הרינונים אודות הזיוף הגדול שנעשה ב"ירושלמי" החדש, ובתקופה הראשונה אף המשיכו לחזק ולעודד את המו"ל ולכתוב בעדו מכתבי המלצה. גם הגאון הצדיק בעל 'חפץ חיים' זצ"ל למד בירושלמי החדש ואף מזכירו של פעמים בספרו "לקוטי הלכות" על מסכת בכורות.

בנו הרב ר' אריה ליב הכהן ז"ל בספרו 'קיצור תולדות החפץ חיים' מספר על כך: לא הניח תפילין דרבינו תם עד עת זקנתו בשני המלחמה, שהתגורר באוקריינא בין חסידים, שאז קנה תפילין דרבינו תם והניחם עד הסתלקותו, וחשבתי כי הניחם לצאת דעת החסידים שישב בקרבם, שבעיניהם הוא דין גמור ומי שאינו מניח הוא בבחינת קרקפתא וכו' ואיכא חילול כבוד התורה. אולם בשאלי אותו פעם ענה לי כי בירושלמי שנתגלה מחדש על מסכת מנחות מפורש בו הנחתם כדעת רבינו תם, ועל כן החל להניחם. אמנם, אם מפני זה כבר נודע כי הירושלמי הזה הוא מזויף, וגם מר אבא שלא מיהר להסכים על זיופו, ניער לבסוף ידיו ממנו, כאשר הודעתיו כי המוציא לאור הזה הוא זייפן מפורסם עוד מעשרים שנים לפניו, קודם שהרעיש את העולם במציאותו, וכבר נרדף על צוארו אז, במכתב-עת 'המליץ' משנות תרנ"ב ותרנ"ג, על זיופו הרבים ועל אומנתו הנפלאה בחיקוי כתבים, אז רפו ידיו ולא הזכיר אותו שוב."

בנו הרב ר' אריה ליב הכהן ז"ל בספרו 'קיצור תולדות החפץ חיים' מספר על כך: לא הניח תפילין דרבינו תם עד עת זקנתו בשני המלחמה, שהתגורר באוקריינא בין חסידים, שאז קנה תפילין דרבינו תם והניחם עד הסתלקותו, וחשבתי כי הניחם לצאת דעת החסידים שישב בקרבם, שבעיניהם הוא דין גמור ומי שאינו מניח הוא בבחינת קרקפתא וכו' ואיכא חילול כבוד התורה. אולם בשאלי אותו פעם ענה לי כי בירושלמי שנתגלה מחדש על מסכת מנחות מפורש בו הנחתם כדעת רבינו תם, ועל כן החל להניחם. אמנם, אם מפני זה כבר נודע כי הירושלמי הזה הוא מזויף, וגם מר אבא שלא מיהר להסכים על זיופו, ניער לבסוף ידיו ממנו, כאשר הודעתיו כי המוציא לאור הזה הוא זייפן מפורסם עוד מעשרים שנים לפניו, קודם שהרעיש את העולם במציאותו, וכבר נרדף על צוארו אז, במכתב-עת 'המליץ' משנות תרנ"ב ותרנ"ג, על זיופו הרבים ועל אומנתו הנפלאה בחיקוי כתבים, אז רפו ידיו ולא הזכיר אותו שוב."

וכן מצינו רבים מגדולי ישראל, שנטו להאמין למו"ל, אותו לא הכירו ולא ידעו כיון שהרחיק עדותו והתוודעו אליו רק בקשרי מכתבים, ועל כן בתחילת הדרך לא רצו להתערב במחלוקת ולהכריע בדבר.

עד כדי כך, שכאשר הדפיסו "האחים והאלמנה ראם" את התלמוד ירושלמי בשנת תרע"ג, אשר כידוע השקיעו בעבודת קדשם עמל ויגיעה עצומים שיהיה הכל סולת מנופה, וכל עבודתם נעשתה בפיקוח צמוד של גדולי תורה, בכל זאת מתנצלים בפתח המהדורה: "לא הדפסנו את הירושלמי למסכתות קדשים שיצאו לאור מכתב יד בשנת תרס"א... יען שיצאו עוררים רבים עליו לאמר שהוא מזויף, ולא לנו להכניס ראשנו במחלוקת זו ומכל שכן להכריעה".

בשנת תרס"ט יצא לאור כרך נוסף של הירושלמי, על מסכת זבחים וערכין. היה זה לאחר שכבר יצאו עוררין על הזיוף החמור, על כן בהקדמתו מתייחס המו"ל למבקרים, וכדרכו בעיקר בדברי נאצה וגידוף נגדם ומבלי להתייחס כמעט לטענות הקשות שעוררו

זישנת חרמים

מכתבי הלומדים עם הארות ומשא ומתן במשנת רבינו

לכבוד המכון המפואר אוהבי תורה, וכל הנלוים עליהם. באתי להעיר ולהאיר כדרכי.

א) מה שהביא (פרשת בא עמוד ד) משם היעב"ץ הא דהרהור בעסקיו מותר היינו רק שלא מתוך הכתב, וסיים: ולא ידעתי מנא ליה. ברם, כעין זה כתבו הפוסקים באו"ח סי' מ"ז המהרהר בדברי תורה אין צריך לברך ברכות התורה, ואפילו מהרהר מתוך הכתב. עיין שם בטו"ז ובמ"ב סק"ה. ברם עיין שם בבן איש חי וישב ס"ק י"ב, וכן כתב בכף החיים שם דהא דהרהור מותר היינו בלי עיון בספר, דעל ידי עיון בספר אי אפשר שלא יוציא מפיו דרך עיונו, עיי"ש.

ועל בגליוני הש"ס ברכות כ' ע"ב שהביא מהלכות קטנות לענין האוסר ספרו על חבירו אי מותר ללמוד בו על ידי הרהור, וכתב דבאנו למחלוקת אי הרהור כדיבור, ומשמע אפילו מהרהר מתוך הספר גם כן מותר, למאן דאמר לאו כדיבור דמי. ועיי"ש בגליוני הש"ס מה שתמה על הלק"ט, עיי"ש.

והנה מצאתי בשו"ת יעב"ץ ח"א סי' ס"א דג"כ תמה על הלק"ט כמו שתמה הגליוני הש"ס.

ב) מה שתמה (שם עמוד א) על פרקי דרבי אליעזר, קרא אדם לבניו, אמר עתידין ישראל להקריב קרבן פסח, ותמה הא מקריבין רק ביום, ע"כ. ואפשר דאיתא בזוה"ק דליל פסח הו"ל לילה כיום יאיר. ועיין במרכבת המשנה, דהך ליל פסח שיצאו ממצרים היה לו בין יום ובין לילה, כיון דבמציאות היה זמן של לילה, והיה לילה כיום יאיר, ואפשר לשחוט בלילה שהינו כיום. ומשום הכי גם כן מלו בלילה, אף על גב דמילה היא ביום, דהיה לו גם כן דין יום, ואפשר גם כן לצאת ידי חובת אכילת פסח בלילה, עיי"ש. אם כן יש לומר דכונת אדם הראשון קאי אליל פסח שיצאו ממצרים שדינו כיום ולילה.

ומה שכתב דאכילת קדשים נחשב כהקרבה כעין זה. עי' ברמב"ם פרשת בא י"ב, ו שמתרץ בזה בדברי ר"ט, ו' שם תזבח את הפסח בערב'.

ועוד נראה לי דחלבי קרבן פסח אפשר להקריב בלילה, עי' רמב"ם הל' קרבן פסח פ"א ה"ח, אם כן יש לומר דמה שכתב להקריב קרבנות בלילה קאי להקטיר חלבי פסחים. אך לכל התירוצים מתורץ רק מה שאמר אדם הראשון בליל זה עתידין ישראל להקריב קרבנות.

אבל אכתי אינו מתורץ מה דאיתא הגיע ליל יום טוב של פסח ואמר אדם הראשון לבניו שיקריבו קרבן פסח, כיון שכבר היה לילה כבר אי אפשר לשחוט, ועל כן יש לתרץ כמש"כ המג"א בית רענן והר"ל דהגיע ליל יום טוב של פסח קאי אערב פסח, עיי"ש.

ג) מה שתמה (שם) אמאי נשים אינם מניחין תפילין וכו'. עי' באו"ח סי' ל"ח ס"ג ברמ"א, דאם אשה רוצה להניח תפילין מוחין בידה, והטעם עיי"ש בב"י בשם הכל בו דתפילין צריכין גוף נקי, ונשים אינם זריזות להזהר, וכ"כ המ"ב.

ד) מה שהקשה (פרשת בשלה עמוד א) הא דאמרין נר ביתו קודם השם משום שלום בית, תיפק ליה דהרי מצות נר שבת הוא מבעוד יום וקידוש היום הוא רק בלילה, עיין שם מה שתיריך.

נראה לתרץ בכמה אנפי: א) דשאני קידוש היום דעיקרו דאורייתא, ורק בתפלה יוצא גם כן, ואם כן יש לומר דאין דין קדימה לנר שבת, דהוי רק דרבנן. קמ"ל דאפילו הכי קודם נר שבת משום שלום ביתו. ב) נראה דרק בשעת קיום המצוות אמרינן דיש להקדים המצוה ששייך קודם, אבל בנידון דידן דאין דנין בשעה שקונה נר שבת וכן לקידוש היום ואין לו כסף לשיניהם, שלא בשעת קיום המצוה, כהאי גוונא לא אשכחן דיש להקדים לקנות מצוה שייך קודם, כיון דכעת לא שייך לקיים שום מצוה, ודו"ק. ג) יש לומר דחז"ל רצו להשריש ענין של שלום בית, ובפרט בערב שבת, עי' ש"ס גיטין נ"ב ע"א דבערב שבת אז היצר מעורר מחלוקות, ועל כן אמרו נר שבת קודם משום שלום בית, להשאיר הענין של שלום בית ביותר בערב שבת.

ה) מה שהקשה אמאי בקריעת ים סוף איתא מעשה ידי טבעו וכו' ואין אומרים שירה, ובשאר מקומות אשכחן דאומרים שירה על מפלתי רשעים.

אפשר לתרץ כמה טעמים: א) דבקריעת ים סוף שאני, דהוי קטרוגים על בני ישראל, ולכן אין אומרים שירה, ואין הכי נמי אחר כך כשכבו היתם להם המפלה והתבטל הקטרוג, אמרו בני ישראל שירה, ובשאר מקומות לא היה קטרוג על בני ישראל. ב) דכאן שאני, שהרי גם שר של מצרים היתה לו מפלה, כמו שאמרו חז"ל, ולכן כיון שהשר הוא מלאך, אי אפשר למלאכים לומר שירה על מפלתי השר, ורק כשכל האומה מקבל מפלה אז מקבל גם כן השר שלהם. אבל בשאר מקומות שאינה אומה שלימה, אז מקבל עונש רק האומר ולא השר שלהם, אם כן שפירא אומרים שירה על מפלתי.

ו) מה שהקשה באוצרות יוסף (פרשת יתרו עמוד א) דצריך עיון בר"ן למה רק בשוחט בשבת יש לעשות היכר שיום זה אסור בשחיטה.

נראה פשוט בר"ן, דהנה לכסות אפילו בדבר נעוץ הוי איסור דרבנן, כמו שכתב הר"ן שם, הגם דיש מצוה של כיסוי הדם, לכן כתב הר"ן שלא התירו חז"ל איסור דרבנן אם אינו לצורך החולה, דיום זה אסור בשחיטה, לכן השאירו האיסור דרבנן לכסות. מה שאין כן שאר פקוח נפש אינו צריך לעשות היכר שיום זה אסור בשחיטה, מה שאין כן לכסות הדם, כיון שזה איסור דרבנן, לא התירו האיסור לכסות בשבת כדי לעשות היכר, כיון דעצם כיסוי אינו לצורך החולה, ודו"ק.

בברכת התורה

שמאי קהת גרוס הכהן

[חבר הביד"צ דקהל מחזיקי הדת ובעמ"ס 'שבט הקהת' ושא"ס]

דגם עליו חל חיוב הריחוק, דוגמת מצורע דהאיסור עליו לבא במחנה ישראל (עיין פסחים טז).

נפקא מינה בריחוק מקטן ישראל
 ויש נפקא מינה בזה, אם מותר המנודה להיות בארבע אמות דקטן דמשום 'לפני' כו' יש לומר דשרי, דנדוי דרבנן (עיין שו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן סימן רסג), ואיסור דרבנן שרי להאכיל בידים לרשב"א (בימות קיד. ד"ה ומיהו), ואם היא חיוב עצמי להתרחק מישראל - גם הקטן ישראל הוא וחייב להתרחק ממנו.

נפקא מינה במנודה הולך ואחר עומד או יושב
 וגם אי נימא דבמהלך אין לו ארבע אמות - עיין יורה דעה (סימן שלד) ש"ך (ס"ט טו), אם כן יש נפקותא להיכא דהמנודה הולך והאחר עומד או יושב בארבע אמותיו - אי שרי, דמעטתה הרי אין האחר בארבע אמות שלו, כיון שהוא הולך ואין לו ארבע אמות, ומה שאין כן הוא הרי ישנו בארבע אמות של האחר, כיון דהאחר עומד או יושב ויש לו ארבע אמות (עיין עירובין מח), ואם כן אי משום 'לפני' כו' שרי, ואם הוא איסור עצמי שמחוייב הוא להתרחק מאחר - אסור, ודו"ק היטיב. ויש לדון בזה מדברי התשב"ץ בתשובה (ח"ג סימן ריא ד"ה ודבר), עיין שם היטב בסוף הסימן.

אם 'דברי תורה בסתר' נאמר אף באגדה

בגמרא מועד קטן (טז), שוב פעם אחת גזר רבי שלא ישנו לתלמידים בשוק, מאי דרש, 'חמוקי ירכיך כמו חלאים' (שיר השירים ז, ב) - מה ירך בסתר אף דברי תורה בסתר.

צריך עיון אם זה רק בהלכה. דאילו באגדה מצינו בבבא בתרא (קמה) דקרינן לבעל אגדה 'עתיך פומבי', שהוא פרהסיא [שדורש בכל מקום ברבים בבתי משתאות, שדורש בימים טובים והכל נאספין לשמוע ויש לו קול חכמה. רשב"ם (ד"ה זה)].

ועיין סיפרי ראה (פיסקא לה ד"ה בסתר) 'בסתר לאמור' (דברים יג, ז) כו' [מלמד שאין אומרים דבריהם אלא בסתר. וכן הוא אומר (משלי ז, ט) 'בנשף בערב יום באישון לילה ואפילה!'. אבל דברי תורה אין נאמרים אלא בפרהסיא, וכן הוא אומר (שם א, כ) 'חכמות בחוץ תרונה' וגו']¹, עיין שם היטב.

(א) שנסתפק אי מהלך תופס ארבע אמות.
 (א) כוונת רבינו, שבספרי מבואר דלא כרבי, דדברי תורה נאמרים אף בפרהסיא.

רציעה מצוה - וצורך יום טוב הוא

בגמרא מועד קטן (יד), אמר רב יוסף תא שמע, דנין דיני נפשות ודיני מכות ודיני ממנות וכו', דיני נפשות דקתני הכי נמי דקטלין ליה, והא קא מימנעי משמחת יום טוב וכו'.

וכתבו תוספות (ד"ה ממנעי), הקשה בתוספות הר"א, היכי קשה ליה דהא ממנעי משמחת יום טוב מאכילה ושתיה, וגוף ההריגה דהוא מלאכה (עיין שבת עה). לא חיישינן. ונראה לי וכו', אי נמי כיון שהוא מצוה - לצורך יום טוב קרינא ביה.

ברש"י קידושין (כא. ד"ה ויעשה) כתב, והלא רציעה מצוה היא. ועיין סוטה (ה) דמשום דאין עושין מצוות חבילות אין רוצעין שני עבדים כאחת. ועיין שו"ת רדב"ז (ח"ב סימן תשח ד"ה שאלה) דהביא בשם הרשב"א (ח"א סימן קלז) דאסור לעבד עברי למכור עצמו לאדונו בסוף שש, כדי להנצל מרציעה, משום דמבטל מצות רציעה, ועיין שם היטב בכל התשובה. ועיין עוד שם (ח"ג סימן אלף לה), עיין שם היטב כל התשובה.

ועיין תוספתא מועד קטן (פ"ב ה"ה) שרוצעין עבד עברי במועד, ומשמע גם כן דהוא מצוה, דאם לא כן - לא היינו מתירין הרציעה במועד, אי משום דמצער עצמו ומבטל שמחת יום טוב, ואי משום דהוי מלאכה, וגם פרקמטיא שקונה עבד בכך (עיין קידושין יד). ועיין מועד קטן (יד), ועיין שם תוספות (ד"ה מימנעי)².

ריחוק המנודה

אם הוא איסור עצמי

בגמרא מועד קטן (טז), דאכיל ושתי בהדיה וקאי בארבע אמות ידיה, דכתוב (שופטים כג) 'יושביה'.

למנודה אסור לישב תוך ארבע אמות של אחר

הנה אם המנודה מותר לישב בתוך ארבע אמות של איש אחר, פשוט דאסור משום 'לפני עור' (ויקרא יט, יז) על כל פנים, דמכשיל את האחר בעבירה, דאם הוא תוך ארבע אמות דאחר - הרי גם האחר תוך ארבע אמותיו, והאחר הרי אסור להיות בארבע אמותיו וצריך להתרחק ממנו.

אם צריך לקבל על עצמו נידוי מאחרים ואולם יש לעיין אם איננו גם איסור עצמי, דכיון דעניין הנידוי הוא ריחוק מישראל (עיין רמב"ן בבא מציעא נט. ד"ה ולדברי), יש לומר דכשם שאחרים מחוייבין להתרחק ממנו - כך הוא צריך לקבל על עצמו ריחוק מאחרים,

(א) שכתבו דכל דבר שהוא מצוה - לצורך יום טוב קרינא ביה. ולפי זה מובן התוספתא, שאם הרציעה חשיב מצוה מותר אף דהוי מלאכה כיון שהיא מצוה חשיב לצורך יום טוב.

לראשונה מזה צ"ד שנים
אזער בללום ונפלא
 בענין שביעית בזמן הזה

הספר המפורסם
אוצרות יוסף
 יסודות וגורדי מצוות השמיטה בזמן הזה מאור תורתו הכהור של שר התורה ונאמן הנאונים
 הגה"ק רבי יוסף ענגיל זיע"א
 בהספת קונטרס 'תפארת יוסף' בו נאספו פנינים יקרים אמרנאלאין נכין מכל ספרי רבינו, על משנת ירושלמי מסכת שביעית וכלל ענין השמיטה

ניתן להשיג בחנויות הספרים המובחרות
 לפרטים ולקבלת הספרים עד הבית, מכוון אהבי תורה: 1800-200-855
 מודיע: מ"ז בנת וישות הספרים לגב חיוב רובים, יקח וצמת לדו"ק: ot035104720@gmail.com

הצטרפו לאלפים שזכו לישועות בזכות הבטחתו הפלאית של רבינו:
"כל מי שייסייע בהדפסת החיבורים שלי - אהיה לו למליץ יושר בעולם העליון"
חייגו עכשיו: 1800-200-855

מכון אהבי תורה
 משרד ספר וחינוך ישראלי

ההבטחה האחרונה שמחוללת פלאים:

"כל מי שייסייע בהדפסת החיבורים שלי, אהיה לו למליץ יושר בעולם העליון"

(הבטחתו של רבינו ז"ע סמוך להסתלקותו, באזני חתנו הגה"ק רבי יצחק מעגל מארגנשטערן זצ"ל - מייסד וראש חברת 'אהבי תורה' להוצאת ספרי רבינו)

לרכישת הספרים (במשלוח עד הבית), לקבלת הגליון ולהתרומות:

טל: 1800-200-855 | דוא"ל: ot035104720@gmail.com